

Kis Katalin:

A kőolaj szerepe az OPEC Öböl-menti kisállamaiban: mi lesz az olaj után?

A cikk arra keresi a választ, hogy milyen szerepet tölt be a kőolaj az OPEC Perzsa-öböl menti kisállamainak (Katar, Kuvait, Egyesült Arab Emírségek) fejlődésében és készülnek-e az olaj kimerülése utáni időszakra, melynek elemzésére gazdasági és intézményi indikátorokat használunk, továbbá áttekintjük az alternatív energiaforrások használatának lehetőségeit a vizsgált országokban.

A kőolaj olyan stratégiai ásványkincs, ami alapjaiban határozza meg az életet, hiszen az országok saját ellátásának szempontjából kiemelkedően fontos, továbbá a kőolajjal való ellátottság hozzájárulhat egy ország gazdasági fejlődéséhez is. Így nem véletlen, hogy a kőolajban gazdag arab országok világgazdaságban betöltött szerepe dinamikus növekedést mutathat. Ugyanakkor a kőolaj kimerülése komoly veszélyeket rejthet magában azokban az országokban, amelyek az olajra építik gazdaságukat. Így a cikk arra keresi a választ, hogy milyen szerepet tölt be a kőolaj az OPEC Perzsa-öböl menti kisállamainak (Katar, Kuvait, Egyesült Arab Emírségek) fejlődésében és készülnek-e az olaj kimerülése utáni időszakra. Ezt gazdasági és intézményi indikátorok segítségével vizsgáljuk, továbbá áttekintjük az alternatív energiaforrások használatának lehetőségeit a vizsgált országokban. Összességében elmondható, hogy Katar bőséges földgázkészletekkel rendelkezik, az Emírségek pedig már megkezdte a megújuló energiaforrások kiaknázását. A kiapadó kőolajbevételek pótlására is komoly előrelépések történtek a külföldi befektetések növelésével és a hazai befektetési feltételek kedvezőbbé tételével.

Az arab országok fejlettségi szintje a XX. század elején még nagyon hasonló képet mutatott, és a világ legelmaradottabb régiói közé tartoztak, de ezen változtatott egy stratégiai ásványkincs, a kőolaj kitermelésének megindulása. Ennek köszönhetően az arab országok fejlettségi szintje ma már nagyon eltérő, függően attól, hogy rendelkeznek-e kőolajkészletekkel vagy sem: egyes országok még mindig a legszegényebb országok csoportjába tartoznak (például Szomália, Mauritánia, Jemen), míg több, olajban gazdag ország (például Szaúd-Arábia, Kuvait, Katar, Egyesült Arab Emírségek) egy főre eső GDP-je – vele párhuzamosan lakosságszáma is – jelentős mértékben növekszik az olaj megjelenése óta és a világ leggazdagabb országai között helyezkednek el. Azonban a kőolajjal való ellátottság nem jár

• Kis Katalin a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának Pénzügy mesterszakos hallgatója. Fő kutatási területei jelenleg az erőforrással, főként kőolajjal való ellátottság gazdasági és társadalmi hatásainak vizsgálata az OPEC országok vonatkozásában, valamint az afrikai regionális integrációk kereskedelempolitikai intézkedéseinek hatékonysága, különösképpen az erőforrásokban gazdag és katonai konfliktusokkal küzdő országokban.

„A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

automatikusan az országok fejlődésével (lásd például Nigéria esetét), ehhez megfelelő gazdaságpolitika is szükséges.

Így a tanulmány *egyik célja, hogy bemutassuk a kőolaj gazdasági fejlődésben betöltött szerepét az arab országok életében*. A vizsgálathoz az OPEC (Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezete) Perzsa-öböl menti kisállamait – Katart, Kuvaitot és az Egyesült Arab Emírségeket – vesszük alapul, hiszen kis alapterületük ellenére a világkereskedelem és a nemzetközi tőkeáramlás tekintetében szerepük egyre nagyobb és a magyar szakirodalomban – talán Dubai kivételével – ritkábban esik szó a Közel-Kelet kisállamairól. Másrésről a téma állandó aktualitását adja, hogy a kőolaj nem megújuló energiaforrás, így a pótlására reális alternatívát kell találni. Ebből következően a tanulmány *másik célja, hogy megvizsgáljuk, milyen kilátásokkal néznek ezen országok a kőolaj nélküli jövőbe*, vagyis miként tudják a dinamikus növekvő lakosság energiaellátását biztosítani, milyen gazdaságfejlesztési stratégia kifejlesztését kezdték már meg, és adottságaikból kifolyólag mire lenne lehetőségük.

A cikk rövid áttekintéssel indul arra vonatkozóan, hogy az erőforrással való ellátottság miként befolyásolja egy ország életét és hogyan lehet a gazdasági fejlődés elindulásának alapja. Majd a kínálat jellemzése következik, amely során áttekintjük a főbb kitermelő országokat. Az elméleti megalapozás után következik a tanulmány céljainak részletes kifejtése, kitérve a kőolaj gazdasági fejlődésben betöltött szerepére és az olaj utáni életre Katarban, Kuvaitban és az Egyesült Arab Emírségekben.

Az erőforrással való ellátottság hogyan hat egy ország fejlődésére?

Egyértelmű, hogy a kőolajjal – tágabb értelemben erőforrással – való ellátottság komoly hatást gyakorolhat egy ország külkereskedelmére, azon keresztül pedig egész gazdasági helyzetére. Ez a hatás jobb esetben pozitív, ugyanakkor számos negatív hatással is szembesülhet az ország. Így az előnyök és a hátrányok vizsgálata azért fontos, hogy eldönthessük, megéri-e az adott erőforrás kitermelése, elegendő-e erre az erőforrásra támaszkodni, vagyis az erőforrások léte *áldás* vagy *átok* az országok számára. Az erőforrással való ellátottság lehetséges előnyeivel és hátrányaival már számos szerző foglalkozott, és erről nyújt áttekintést az *1. táblázat*.

1. táblázat

Az erőforrással való ellátottsághoz kapcsolódó lehetséges jellemzők a nemzetközi szakirodalom szerint

Szerzők	Lehetséges előnyök és hátrányok
Mikesell, Gylfason	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A fejlődés elindulásának az alapja lehet ▪ Fontos külkereskedelmi cikk lehet, előmozdítva az erőforráshoz kapcsolódó szektorban az export növekedését ▪ Primer erőforrásforrásként szolgál az ipar számára ▪ Vonhatja a külföldi tőkét az adott erőforráshoz kapcsolódó szektorokba ▪ A megnövekedett külföldi tőke lecsökkentheti a kamatlábakat, csökkentve a hazai befektetési kedvet ▪ A kimerülés után lecsökken az export és az abból származó bevétel ▪ A magas hazai valutaárfolyam kedvez az importnak, rontva ezzel az erőforrástól független iparcikkek kivitelét, amely részaránya az exportban alacsonyabb (holland-kór)
Gylfason, Ndikumana – Abderrahim, Collier – Hoeffler, Kolstad – Soreide	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A humán tőke képzés elmaradásának veszélye ▪ Nőhetnek a kormányzati kiadások, megnövelve a nemzeti jövedelmet, ugyanakkor az erőforrás kimerülése után ezek visszaesése várható ▪ A magas korrupció visszavetheti a jövedelmek hatékony elosztását ▪ Megalapozhat fontos infrastrukturális beruházásokat
Collier – Hoeffler, Ploeg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fegyveres konfliktusok kialakulásának veszélye

Forrás: Raymond F. Mikesell: „Explaining the resource curse, with special reference to mineral-exporting countries.” *Resources Policy*, Vol. 23, No. 4, (1997), 191-199. o.

Thorvaldur Gylfason: „Natural Resources and Economic Growth: From Dependence to Diversification.” *Discussion Paper*, 2004/4804, Center for Economic Policy Research, London, 2004.

Leonce Ndikumana – Kaouther Abderrahim: „Revenue Mobilization in African Countries: Does Natural Resource Endowment Matter?” *African Development Review*, Vol. 22, No. 3, (2010), 351-365. o.

Paul Collier – Anke Hoeffler: „Testing the neocon agenda: Democracy in resource-rich societies.” *European Economic Review*, Vol. 53, No. 3, (2009), 293-308. o.

Ivar Kolstad – Tina Soreide: „Corruption in natural resource management: Implications for policy makers.” *Resources Policy*, Vol. 34, No. 4, (2009), 214-226. o.

Paul Collier – Anke Hoeffler: „Greed and Grievance in Civil War.” *Working Paper*, 2000/2355, World Bank, 2000.

Frederick van der Ploeg: „Natural Resources: Curse or Blessing?” *Working Paper*, 2010/3125, Center for Economic Studies and Ifo Institute for Economic Research, University of Oxford, 2010.

Az említett előnyök és hátrányok tágabb értelemben jellemzik az erőforrásokat, azonban nem mindegy, hogy milyen erőforrással rendelkezik az ország. Így érdemes külön kiemelni, hogy a kőolajban gazdag országokra, mely tulajdonságok a leginkább jellemzőek. Az előnyök közül mindenképpen kiemelendő a kőolaj exportban betöltött szerepe, hiszen az újonnan felfedezett energiaforrás megnövekedett kivitele hozzásegítheti az országokat a világkereskedelemben való bekapcsolódáshoz, ezáltal növelve a nemzeti jövedelmet. Mi több, a kőolaj kereskedelméből származó bevételekből intézményi és infrastrukturális beruházásokat valósíthatnak meg, többek között az oktatás és egészségügy területén, ami hozzásegítheti az országokat a lakosság életszínvonalának javulásához. Továbbá a kőolajbevételek ösztönözhetik a kutatás-fejlesztést és innovációt, ami elengedhetetlen a kőolaj kimerülése utáni élet megalapozásához.

Ugyanakkor sok szénhidrogénben gazdag ország elsődleges exportcikként kezeli a kőolajat, így kivitele – ezen keresztül főbb bevételei – erősen függenek a kőolaj keresletétől és világpiaci árától. Továbbá kiemelt veszélyforrást jelent, hogy az országba áramló külföldi tőke a kőolaj kitermelése érdekében áramlik be, így nem ágyazódik be az ország gazdaságába, ezáltal az ország továbbra is az erőforrás kitermelésére fog szakosodni, gátolva a gazdasági fejlődést. Másfelől megfelelően kell használni a kőolaj kereskedelméből származó bevételeket is, vagyondiverzifikációt hajtva végre, ami a dekonjunkció időszakán is átsegítheti az országot. Mindemellert az igazságosabb jövedelemelosztás érdekében – a korrupciót megfékezendő – fontos a hosszú távú gazdaságpolitikai döntések meghozatala és megfelelő végrehajtása, valamint az átláthatóbb intézményi feltételek megteremtése.

Az eddig leírtak alapján nem tudjuk biztosan kijelenteni, hogy az erőforrással való ellátottság *áldás* vagy *átok*, hiszen ez függ az erőforrás milyenségétől és azoktól az intézkedésektől, amelyet az országok hajtanak végre annak érdekében, hogy elkerüljék az adott erőforrástól való függőségüket. Így mindenképpen indokolt az, hogy egy-egy erőforrás hatását egy-egy országban külön vizsgáljuk. A következőkben így a kőolaj gazdasági szerepének vizsgálatát három országra szűkítjük le: Katarra, Kuvaitra és az Egyesült Arab Emírségekre.

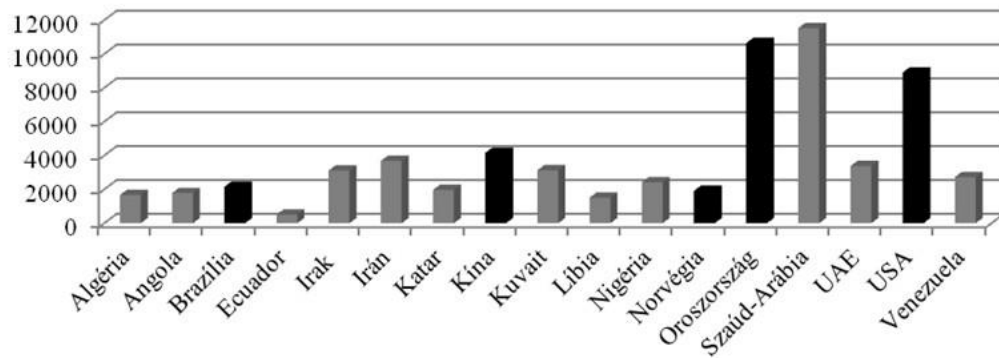
A kőolaj szerepe Katarban, Kuvaitban és az Egyesült Arab Emírségekben

A világon 2012-ben a napi kőolaj-kitermelés 86 millió hordó körül mozgott, és három ország kitermelése kiemelkedett a többi közül. Ezek rendre: Szaúd-Arábia, amely 2012-ben több mint 11 millió hordó kőolajat termelt ki naponta, Oroszország, amely kitermelése 10 millió hordó körül mozgott, és az Egyesült Államok, amely a 8,9 millió hordót is meghaladó kitermelésével a harmadik helyet szerezte meg (1. ábra). Kiemelkedő az Öböl-menti kisállamok szerepe is, ugyanis kis alapterületük ellenére 2-3 millió hordó kőolajat termelnek ki naponta, továbbá 2011-hez képest mindhárom ország növelte kitermelését.

1. ábra

Az OPEC országok és nagyobb versenytársaik kőolaj-kitermelése 2012-ben

(ezer hordóban, naponta)

Megjegyzés: OPEC tagok: Algéria, Angola, Ecuador, Irak, Irán, Katar, Kuvait, Líbia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírségek (UAE), Venezuela

Forrás: British Petroleum: „Statistical review of world energy.” <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2013.html> Letöltve: 2013. július 17.

Ha a világ konvencionális¹ kőolajtartalékait vizsgáljuk meg, 2012-ben Katar részesedése 1,4%, az Emírségeké 5,9%, míg Kuvaité 6,1% volt.² Mi több, Kuvait területén található a világ második legnagyobb olajmezője, a Burgan-olajmező, amely tartalékainak 85 százalékát rejt.³ Továbbá a mostani becslések és az OPEC adatai szerint a világ bizonyított konvencionális kőolajtartalékainak 81%-a az OPEC tagországokban található, ami mintegy 1193 milliárd hordó kőolajat feltételez. Az OPEC részesedésén belül a Közel-Kelet részaránya eléri a 65%-ot, ami mutatja a régió túlsúlyát a tartalékok tekintetében.⁴

Az Öböl-menti kisállamok egyfelől sok dologban nagyon különböznek egymástól, másfelől nagyon sok aspektusban hasonlóságot mutatnak. Az arab országok csoportosítását több szempontból elvégezhetjük, és akármelyik szempontot is nézzük Katart, Kuvaitot és az Egyesült Arab Emírségeket mindig ugyanabba a csoportba sorolják. Főként úgy jellemzik őket, mint „tőkegazdag, egyoldalú gazdaságú olajexportáló országok”.⁵ Vagyis a legfontosabb kapcsolat a vizsgált országok között a kőolaj léte.

¹ Konvencionális készleten a mindennapi életben használt kőolajat értjük, míg a nem konvencionális készletek, mint az olajhomok, az olajpala, vagy az extra-nehéj olaj, a nehezen és magasabb kitermelési költséggel hozzáférhető készleteket jelentik. Forrás: Breuer Pál: „Mi jön az olaj után?” Olaj csak másmilyen?! *BME OMIKK Energiaellátás, Energiatakarékosság Világszerte*, Vol. 45, No.10, (2006), 25-31. o.

² British Petroleum: „Statistical review of world energy.” <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2013.html> Letöltve: 2013. július 17.

³ Benke József: *Az arab országok története I. kötet*. Alexandra Kiadó, 1998. 166. o.

⁴ OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.” http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2010_2011.pdf Letöltve: 2012. február 23.

⁵ Rostoványi Zsolt: *Az arab Kelet a világgazdaságban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987. 265. o.

A kőolaj kereskedelemben, gazdaságban és társadalmi fejlődésben betöltött szerepe

A kőolaj előtti időket tekintve Katar, Kuvait és az Emírségek is az arab világ legelmaradottabb régiói közé tartoztak, de az olaj felfedezése óta gazdasági fejlődésük töretlen.⁶ A XXI. században a GDP növekedés tekintetében csak a 2009-es év számított kedvezőtlennek, a 2008-as válság utóhatásaként. Másrészt, ha a 2011-es adatokat nézzük az 1 főre eső GDP-t vizsgálva a világ élmezőnyébe tartoznak (2. táblázat). A világ országait felsorakoztató listában az Emírségek a 18. helyet, még Kuvait az 5. helyet foglalja el. A legkiemelkedőbb eredményt pedig Katar mutatja, hiszen Luxemburg és Norvégia után a 3. helyen található.⁷

2. táblázat

A vizsgált országok kereskedelmét jellemző mutatók 2011-ben és intézményi mutatói 2012-ben

Mutatók	Egyesült Arab Emírségek	Katar	Kuvait
GDP/fő (folyó árak \$-ban)	45.639	92.965	62.665
Export (millió \$-ban)	252.556	107.095	103.490
- ebből kőolaj	104.543	44.751	96.724
- a kőolaj aránya a teljes exportban	41,4 %	41,7 %	93,5 %
Exportkoncentrációs index	0,420	0,473	0,735
Nemzetközi tartalékok (millió \$-ban)	37.269	16.220	25.932
Valutaárfolyam (=1\$)	3,672 AED	3,640 QAR	0,276 KWD
Korrupciós index	68	68	44
HDI	0,818	0,834	0,790
- Egészségügyi index	0,894	0,923	0,863
- Oktatási index	0,686	0,629	0,620
- Jövedelmi index	0,894	1,000	0,925

Forrás: OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.” Interneten: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2010_2011.pdf Letöltve: 2012. február 23.

UNCTAD: „UNCTAD Stat.” <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx> Letöltve: 2013. július 17.

UNDP: „Human Development Report.” <http://hdr.undp.org/en/statistics/> Letöltve: 2013. július 18.

Transparency International: „Corruption Perceptions Index 2012.” <http://www.transparency.org/cpi2012/results> Letöltve: 2013. július 17

⁶ Benke: i.m. 197. o.

⁷ UNCTAD: „UNCTAD Stat.” <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx> Letöltve: 2013. július 17.

2011-ben Kuvaitban a teljes export 93,5 százaléka kőolaj volt és az exportkoncentrációs index is magasnak mondható, ami mutatja, hogy kivitele erősen koncentrálódik egy termékre, ami esetükben a kőolaj (2. táblázat). Viszont, ha Katar és az Egyesült Arab Emírségeket vizsgáljuk, a kőolaj aránya a teljes exportban nem éri el az 50 százalékot sem. Így a kőolaj alacsonyabb részesedése és az exportkoncentrációs index értéke mutatja, hogy Katar és az Emírségek sokkal diverzifikáltabb kivitelét tekintve, mint Kuvait (2. táblázat).

A kőolajat feldolgozó iparágak fejlődéséről az mondható el, hogy míg a kitermelő kutak száma növekszik, addig – az Emírségeket kivéve – az olajipari termékek mennyisége csökkent 2011-ben az előző évhez viszonyítva. Kuvaitot nézve ez a csökkenés eléri a 10%-ot, pedig kőolaj-kitermelése folyamatosan nő. Katarban a csökkenés 4,5%-ra tehető, ugyanakkor nemcsak az olajipari termékek előállítása csökken, hanem a kőolaj exportja is. Így már most megfigyelhető egy súlyponteltolódás a kőolajról a földgáz kivitelére, ami nemcsak Katarra jellemző, hanem az OPEC egészére is. Az Emírségek esetében a nyersolaj export növekedése mellett az olajipari termékek exportja is nőtt 25%-kal, ami főként a benzin és a kerozin növekvő előállításának köszönhető.⁸

Az export partnerek közül kimagaslanak az ázsiai országok. Katar nyersolaj exportjának 99%-a, Kuvaitnál a 83%-a még az Emírségeknél a nyersolaj export 95%-a áramlik az ázsiai országokba. A finomított olajipari termékek exportjánál is Ázsia a legfőbb partner (Kuvait 91%, Katar 85%), kivéve az Emírségeket, ugyanis itt az export 61%-a a Közel-Kelet országaiba irányul.⁹

Ha már a kőolaj gazdaságra gyakorolt hatásáról beszélünk, akkor meg kell vizsgálnunk az országokban fennálló árfolyamrendszert is, ugyanis a túlzott erőforrás-export megnövelheti a hazai valuták mennyiségét, túlértékelte téve a hazai valutát. Mindemellett az olajárak növekedése is pozitív korrelációt mutat a valutaárfolyamok változásával.¹⁰ Ennek elkerülése érdekében az országoknak kiigazítható fix árfolyamrendszert kellene bevezetni. Az Emírségek és Katar már fix árfolyamrendszert használ, a dollárral szemben határozták meg a hivatalos árfolyamokat (2. táblázat). Így nincsenek kitéve a külső hatásoknak az árfolyamváltozást illetően. Ezzel szemben Kuvait egy valutakosárhoz (japán jen, euró, dollár és angol font) rögzítette árfolyamát, így nem teljesen fix az árfolyamrendszere, amit mutat az is, hogy az utóbbi 3 évben, ha csak kis mértékben is, de erősödött a hazai valuta.¹¹

Az Öböl-menti kisállamok egyik fő célja a „jóléti állam” kialakítása, ugyanis az olaj előtti időkben az arab világ legszegényebb és legrosszabb szociális mutatókkal rendelkező országai közé tartoztak. Így az elmúlt 3-4 évtizedben jelentős fejlődés következett be mind az oktatás, mind az egészségügy területén, ami köszönhető a kőolajbevételek produktív felhasználásának is. Mindemellett az állampolgárok életszínvonala is jelentős javulást mutat. Egy ország

⁸ OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.”

⁹ Uo.

¹⁰ Usama Al-Mulali – Normee Che Sab: „Oil Shocks and Kuwait’s Dinar Exchange Rate: the Dutch Disease Effect.” *Research Paper*, 12-10-2010, Munich Personal RePEc Archive, Munich University, 2010; Usama Al-Mulali: „The Impact of Oil Prices on the Real Exchange Rate in Twelve Oil Exporting Countries: The Dutch Disease Effect.” *Working Paper*, 26-07-2010, USM School of Social Sciences, 2010.

¹¹ OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.”

társadalmi fejlettségének, az állampolgárok életszínvonalának mérésére szolgáló indikátor a *Humán Fejlettségi Mutató* (HDI). A mutató 0-1-ig terjedő skálán vehet fel értékeket, ahol a 1-es jelenti a maximális fejlettséget. A mutató értékét az ország oktatási, egészségügyi és jövedelmi helyzete határozza meg.¹² A 187 országot felsorakoztató listában mindhárom vizsgált ország magas fejlettséget mutat, mi több, Katar a 36. helyével és az Emírségek a 41. helyével az arab régiót tekintve magasan az átlag feletti fejlettséget érték el (3. táblázat). Mindhárom ország a jövedelmi indexet tekintve érte el a legkedvezőbb eredményt, köszönhetően magas GDP és GNI értéküknek. A három országban az oktatási index értéke a legkedvezőtlenebb, persze hozzá kell tennünk, hogy a mutató csak az iskolában eltöltött évek számát veszi számításba, ami nem elegendő, hogy megítéljük egy ország humán tőke helyzetét. Ugyanis már komoly előrelépések történtek az oktatás területén is, hiszen mind Katarban, mind Kuvaitban az állam magas támogatásokkal ösztönzi a fiatalokat az egyetemi tanulmányok folytatására, továbbá Kuvait már 1976-ban létrehozott három milliárd dollár kezdőtőkével egy *Jövő Generációkért Alapot*, amihez minden évben az olajjövedelmek 10 %-át hozzáteszik.¹³

Ugyanakkor a pozitív eredmények mellett ezen országok még ma is számos problémával néznek szembe. Ezek között említhetjük a *lakosság szám drasztikus növekedését, a bevándorlók nagyarányú beáramlását, a nemek közötti egyenlőtlenséget és a korlátozott politikai és civil szabadságjogokat* is.

Másrészről, ha a korrupciós indexet nézzük meg, ahol a nulla jelenti a teljesen korrumpált vezetést és a százas a korrupciótól mentességet, akkor láthatjuk, hogy Kuvait a 66. helyen található – Romániával és Szaúd-Arábiával együtt -, ami egy közepes mértékű korrupciónak való kitettséget jelent, míg az Emírségek és Katar a vizsgált 176 ország közül a legjobb eredményt elért 30 ország között foglal helyet.¹⁴ Ezen eredmények azért fontosak, mert a korrupció és a rossz intézményrendszer, ahogy azt korábban említettük, erős gátja lehet az olajból származó bevételek hatékony felhasználásának.

Összegezve mondhatjuk, hogy a vizsgált országok életének meghatározó jelensége az olaj léte. Ugyanis az olajnak köszönhetően kapcsolódtak be a világkereskedelembé és tettek szert hatalmas olajvagyonra, amelyet olyan területeken tudtak felhasználni, ami a társadalmi fejlődést segítette, főként az oktatás és az egészségügy fejlesztése területén. Azonban a vizsgált adatok azt mutatják – különösen a kereskedelem vonatkozásában –, hogy a kőolajra való utaltság a három országban különböző.

Lehetséges utak – a kőolaj utáni időkben

A kőolaj kimerülése utáni időkben az Öböl-menti kisállamok két szempontból is nehézséggel szembesülhetnek. Egyrészt a saját ellátás tekintetében valamilyen erőforrással pótolni kell a kimerült kőolajat. Ezek lehetnek más nem megújuló energiaforrások és a megújuló energiaforrások is, amelyekre a jövőben építeni kell. Másrészt az ország gazdasági

¹² UNDP: „Human Development Report.” <http://hdr.undp.org/en/statistics/> Letöltve: 2013. július 18.

¹³ Benke: i.m. 181. o.

¹⁴ Transparency International: „Corruption Perceptions Index 2012.” Interneten: <http://www.transparency.org/cpi2012/results> Letöltve: 2013. július 17.

lehetőségei is szűkülnek annak köszönhetően, hogy egy fontos exportcikket elveszítettek. Így az Öböl-menti kisállamok jövőbeni gazdaságfejlesztési stratégiáit is vizsgálat alá vesszük.

A saját ellátás biztosítása

A kőolajat, mint energiaforrást nagyon sok területen alkalmazzák. Így a vizsgált országok szempontjából – a saját fogyasztást tekintve – nélkülözhetetlen ásványkincs. A három ország tekintetében a *legnagyobb olajtól való függés a közlekedésben van*, ugyanis a közlekedésüket 100 százalékban kőolajból fedezik. A másik fontos terület a villamosenergia előállítása, ahol Kuvait függése mondható erősnek, hiszen ezen energia előállítására több mint 70 százalékban kőolajat használ.¹⁵ Ugyanakkor a vizsgált országok a saját ellátást tekintve kedvező helyzetben vannak, hiszen kitermelésük meghaladja fogyasztásukat, így egyik ország sem importál – még csekély mértékben sem – kőolajat.¹⁶

Másfelől a kőolaj kimerülése után Katar, Kuvait és az Egyesült Arab Emírségek komoly energiagondokkal nézhetnek szembe, ugyanis a lakosság drasztikus növekedésének, és a gazdaság dinamikus fejlődésének következtében az országok energiafogyasztása nagymértékű növekedést mutat. Ezt támasztják alá a Világbank adatai is, mely szerint a vizsgált országok egy főre eső villamosenergia fogyasztása 2009-ben a világon az első tíz ország között szerepelt.¹⁷ Feltételezhetjük, hogy ezt a nagymértékű fogyasztási keresletet már sokkal nehezebb lesz kielégíteni, ha ez a stratégiailag fontos erőforrás nem fog rendelkezésre állni.

A kőolaj utáni úr pótlására két út áll az országok előtt. Egyrészt importálhat kőolajat azon országoktól, amelyek készletei még nem merültek ki, belehelyezve magát egy másik országtól függő, energiaimportjára erősen támaszkodó ország szerepébe, vagy saját ellátása érdekében más energiaforrások kiaknázása felé fordulhat – ide értve a nem megújuló (földgáz, szén, nukleáris energia) és a megújuló energiaforrásokat is (napenergia, szélenergia, vízenergia, geotermikus energia, biomassza). Főként a második alternatíva valószínűsíthető, ugyanis – köszönhetően a magas tartalékoknak, és a racionalizált kitermelés-politikának – feltételezhető, hogy mire kimerülnek a vizsgált országok tartalékai, addigra már más országok sem rendelkeznek majd jelentős mértékű tartalékkal.

A 2. ábra mutatja Katar, Kuvait és az Emírségek energiafelhasználását 2011-ben, erőforrásonkénti bontásban. Az ábrából leolvasható, hogy Kuvait esetében erős függés alakult ki a kőolajtól, hiszen fogyasztásában a kőolaj dominál – a teljes energiafogyasztás 56 százalékát biztosítja kőolajból. Ezzel ellentétben Katar és az Emírségek esetében már kedvezőbb a helyzet – bár ezekben az országokban is nagy a kőolaj használatának aránya –, de legnagyobb arányban nem a kőolajra, hanem a földgázra támaszkodnak. Persze ez sem tekinthető elsődlegesen pozitívnak, ugyanis nem mindegy, hogy a felhasznált földgázhoz milyen úton jut az ország, és további problémaként jelentkezik, hogy a földgáz is egy kimerülő energiaforrás. Ugyanakkor a jelenlegi tendenciákat nézve a földgázkészletek hosszabb távra elegendőek, mint a

¹⁵ IEA: „International Energy Agency Statistics”. <http://www.iea.org/stats/prodresult.asp?PRODUCT=Balances> Letöltve: 2012. szeptember 21.

¹⁶ OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.”

¹⁷ Világbank: „World Bank data.” <http://data.worldbank.org/indicator> Letöltve: 2012. szeptember 27.

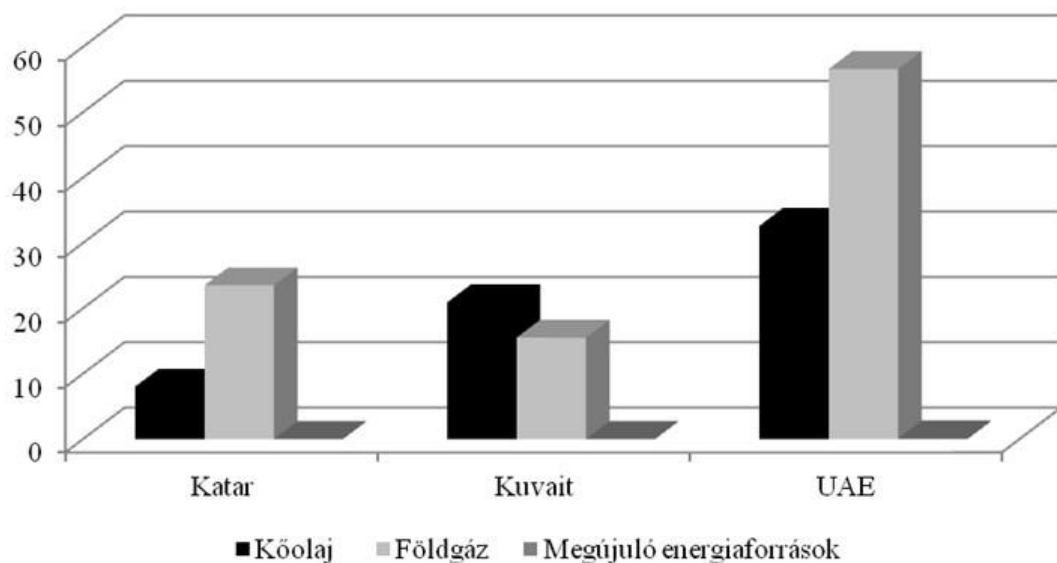
kőolajkészletek, illetve a földgáznak, elsődleges szerepe lesz a villamosenergia előállításában, hiszen előrejelzések szerint 2040-re világszinten 80 százalékkal fog nőni az elektromos energia iránti igény, és e többletet főként a földgáz és a megújuló felhasználásával fogják előállítani.¹⁸ Így vizsgálatunk során a földgázra, mint az olaj helyettesítőjére fogunk tekinteni.

A megújuló energiaforrásokat nézve, a British Petroleum adatai szerint Katar és Kuvait egyáltalán nem használ, továbbá az Emírségek is csak 2009 óta kezdett el nagyobb hatásokkal foglalkozni a megújulókkal, de felhasználása még így is csekélynek mondható, ugyanis az ország teljes energiafogyasztásában csak 0,1 százalékot tesz ki a megújuló részaránya (2. ábra).¹⁹ A 2. ábrán természetesen nem minden energiaforrást tüntettünk fel, hiszen ezen országok sem szén, sem nukleáris energiát nem használnak, így a fejezet további részében nem térünk ki teljes körűen a helyettesítő energiaforrásokra, csak azokat vizsgáljuk, amelyek reális alternatívát jelentenek. Ennek köszönhetően – a szén és a nukleáris energia mellett –, nem foglalkozunk a geotermikus energia vizsgálatával sem, ugyanis sem Katar, sem Kuvait, sem az Emírségek nem használja egyik energiaforrást sem, és földrajzi adottságaikból kifolyólag valószínűsíthető, hogy a jövőben sem fogják.

2. ábra

A vizsgált országok energiafelhasználása 2012-ben erőforrásonkénti bontásban

(a kőolaj millió tonnában, a földgáz és a megújuló millió tonna olajegyenértékben)

Megjegyzés: A megújuló energiaforrások között azok szerepelnek, amelyek alkalmasak villamosenergia előállítására.
 Forrás: British Petroleum: „Statistical review of world energy.” <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2013.html> Letöltve: 2013. július 17.

¹⁸ ExxonMobil: „The Outlook for Energy: A View to 2040.” http://www.exxonmobil.com/Corporate/energy_outlook.aspx Letöltve: 2012. február 11.

¹⁹ British Petroleum: „Statistical review of world energy.”

Ha a nem megújuló energiaforrások között keresünk alternatívát, akkor figyelmet kell fordítani a földgáz szerepének erősödésére, ugyanis Katar már ma is 100 százalékban földgázból állítja elő a villamosenergiát, így esetében nem lesz lényeges változás az olaj kimerülése után, e területet tekintve.²⁰ Ráadásul Katar nagyarányban exportál is földgázt, amelyből nagy bevételeket ér el, és mivel importja egyáltalán nincsen, ezért saját fogyasztását is saját kitermeléséből fedezi. A tartalékokat vonatkozásában is kiemelkedő Katar szerepe, ugyanis a világon a harmadik legnagyobb földgáztartalékkal rendelkezik, Oroszország és Irán után. Tartalékai meghaladják a 25.000 milliárd köbmétert, ami ha a 2011 évi kitermelést vizsgáljuk (116 milliárd köbméter), láthatjuk – feltételezve, hogy valamelyest azért nőni fog a kitermelés –, hogy a tartalékok közel 200 évig elegendőek.²¹

A három országot tekintve az Emírségek az egyetlen, ahol már komoly elmozdulások történtek a megújuló energiaforrások hasznosításának irányában. Az Öböl-menti kisállamokat nézve legnagyobb potenciált a napenergia hordozza, de egyes tanulmányok a szélenergia, és a vízenergia használatának lehetőségét is megemlítik.²² A napenergiában rejlő lehetőségek kiaknázása már megkezdődött egy 1000 megawatt teljesítményű napenergiapark terveinek bemutatásával a World Future Energy Summit nevű konferencián, amely a Nemzetközi Megújuló Energia Ügynökség (IRENA) szervezésében évente megrendezésre kerül Abu Dhabiban. A projekt főbb céljai a következők:²³

- az energiaforrások diverzifikálásának támogatása;
- felhívni a figyelmet a klímaváltozásra és a fenntartható fejlődésre;
- csökkenteni a káros anyag kibocsátást;
- csökkenteni a fosszilis tüzelőanyagok használatát a villamosenergia előállításban;
- hasznosítani a kihasználatlan sivatagi területeket;
- elősegíteni a K+F tevékenységet a megújuló energiaforrások területén; és
- pozitívan hozzájárulni Dubai fejlődéséhez, megítéléséhez.

A projekt a „Dubai Integrált Energiastratégia 2030” keretében valósul meg, amely tervét a Dubai Legfelsőbb Energia Tanácsa dolgozta ki, és 2011-ben lépett életbe. Célja, hogy a megújuló energia kínálat részaránya 2020-ra elérje az 1 százalékot és 2030-ra már 5 százalék legyen.²⁴

A másik kiemelkedő projektet Abu Dhabi tudhatja magáénak, hiszen már elkezdték fejleszteni a világ egyedülálló eco-városát, *Masdar cityt*, ami Abu Dhabi területén fog felépülni.

²⁰ IEA: „International Energy Agency Statistics.”

²¹ OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.”

²² A megújulókból rejlő lehetőségekről az Öböl-menti kisállamokban lásd pl: A-Hamid Marafia – Hamdy A. Ashour: „Economics of off-shore/on-shore wind energy systems in Qatar.” *Renewable Energy*, Vol. 28, No. 12, (2003), 1953-1963 o. F. Q. Al-Enezi: „Visibility and Potential of Solar Energy on Horizontal Surface at Kuwait Area.” *Energy Procedia*, Vol. 12, (2011), 862-872 o. W. Al-Nassar: „Potential wind power generation in the State of Kuwait.” *Renewable Energy*, Vol. 30, No. 14, (2003), 2149-2161 o. Ayoub Kazim: „Strategy for a sustainable development in the UAE through hydrogen energy.” *Renewable Energy*, Vol. 35, No. 10, (2010), 2257-2269 o.

²³ DSCE: „Dubai Supreme Council of Energy.” Interneten: <http://www.dubaisce.gov.ae/world-energy-forum/> Letöltve: 2012. szeptember 21.

²⁴ Uo.

A Masdar projekt kezdeményezése már 2006-ban megszületett, és az építését is elkezdték, várhatóan 2016-ra készül el. A város rendhagyó lesz az arab világban, ugyanis semmilyen szén alapú energiát nem fog felhasználni, teljes mértékben megújuló energiaforrásokra fog támaszkodni. A tervezők reményei szerint körülbelül 40.000 embernek lesz majd a lakóhelye, és több mint 1.500 vállalkozást akarnak a város területére csábítani.²⁵ A Masdar projekt számos módon tudja majd támogatni a gazdaság diverzifikációját. Ezek a következők lehetnek:²⁶

- szélesítheti az exporttermékek skáláját;
- ösztönözheti a magánszektor befektetéseit;
- támogathatja az oktatást és kutatást az innovációk területén;
- vonzhatja a kvalifikált tőkét a tudásszektorokba, ezzel ösztönözve a szellemi termékek kifejlesztését;
- növelheti a gazdasági részesedést a sejkiség olajtól független szektoraiban;
- megvédheti a sejkiséget a kőolaj ingadozó árától való kitettségtől.

Továbbá a környezettudatosság fejlesztésének szándékát mutatja, hogy a leendő Masdar city helyet fog adni a Nemzetközi Megújuló Energia Ügynökség kirendeltségének is. Mindemellett Abu Dhabi több millió dollárral támogatja a szervezet működését.²⁷ A sejkiség fő célkitűzése, hogy 2020-ra az elektromos energia 7%-át megújuló energiaforrásokból biztosítsák, de ehhez még komoly előrelépések szükségesek.²⁸

Mint láthatjuk, a saját ellátás esetében a legjobb helyzetben Katar van, hiszen villamosenergia ellátása biztosított. Katart az Egyesült Arab Emírségek követi, köszönhetően a földgáz használatának, és a megújuló kiaknázásához kapcsolódó projektjeinek. A legrosszabb helyzetben Kuvait található, ugyanis szinte minden szektorában 100%-ban olajfüggő, és megújuló kihasználására sem mutat hajlandóságot.

Persze nem mehetünk el mellett sem, hogy a közlekedést tekintve mindhárom országra van utalva az olajra, sőt a most helyettesítőnek számító földgáz is véges erőforrás, így nem örök időkre fog lehetőséget jelenteni a kőolaj pótlására. Ennek következtében, mivel nagyon sok alternatív energiaforrás még a fejlesztés stádiumában van, és mindennapi használata drága, nagyon fontos, hogy az országok még most, a kőolajban gazdag időkben megkezdjék az alternatív energiaforrások kihasználásának fejlesztését, ami ugyan hatalmas összegű beruházásokat követel, de a nem csekély mértékű olajvagyon alkalmas a költségek fedezésére, nem mellesleg megalapozza a jövőbeni generációk ellátását. Ezzel kapcsolatosan már pozitív irányú elmozdulásról számolhatunk be, ugyanis az országok nagy értékű befektetési alapjai ilyen célokat is szolgálnak, és megfigyelhető a szolgáltatások egyre nagyobb térnyerése is.

²⁵ Danyel Reiche: „Renewable Energy Policies in the Gulf countries: A case study of the carbon-neutral „Masdar city” in Abu Dhabi.” *Energy Policy*, Vol. 38, No. 1, (2010), 378-382. o.

²⁶ Masdar: „Masdar city.” <http://www.masdarcity.ae/en/86/about-masdar/> Letöltve: 2012. szeptember 21.

²⁷ Reiche: i.m. 380. o.

²⁸ Toufic Mezher: „Renewable energy policy options for Abu Dhabi: Drivers and barriers.” *Energy Policy*, Vol. 42, March, (2012), 315-328. o.

Új gazdaságfejlesztési stratégia

A kőolaj kimerülésekor az Öböl-menti kisállamok nemcsak fő exportcikküket és bevételforrásukat veszítik el, hanem a gazdaság egyik – ha nem az egyetlen – húzóágazatát is. Ennek következtében már most fel kell készülni az olaj utáni időkre, hogy az országok meg tudják őrizni az olajvagyonból létrehozott fejlettségi szintjüket. Így mindenképpen indokolt elemezni az Öböl-menti kisállamok kőolajtól független szektorait és a hazai vállalkozói környezetet, ezáltal választ kapva, hogy mennyire alkalmasak az országok a külföldi tőke hatékony befektetésére. Továbbá indokolt szót ejteni a kifelé irányuló tőkebefektetésekről is, hiszen ez vezethet a diverzifikáltabb befektetési környezet kialakításához, ugyanis elengedhetetlen, hogy egy ország gazdasága több lábon álljon.

Hazai befektetői környezet

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a külföldi befektetők milyen vállalkozói környezettel szembesülnek, ha az Öböl-menti kisállamokban szeretnének vállalkozást indítani, tőkét befektetni. A vállalkozói környezet jellemzésére szolgál a *Gazdasági Szabadság Index*.²⁹ Katar 71,3-as, az Emírségek 71,1-es, míg Kuvait 63,1-es értékkel rendelkezik, így a felső középmezőnybe sorolhatók az országok, ugyanakkor egyes területeken, mint a civil szabadságjogok, vagy a befektetések szabadsága komolyabb fejlődést kell felmutatni a jövőben.³⁰

Katarban a befektetési környezet szempontjából már előrelépés történt, ugyanis a korábbi szabályozás szerint a vállalatokban szerzett külföldi tulajdon nem haladhatta meg a 49%-ot és csak hazai „szponzor” támogatásával vehettek részt a katari gazdasági életben. De az új szabályok szerint nagyobb tulajdonarányt is szerezhettek és nincs szükség hazai állampolgár közbenjárására akkor, ha olyan ágazatba történik a befektetés, ami az állam gazdaságfejlesztési stratégiájával megegyezik. Ezek az ágazatok a mezőgazdaság, az ipar, a turizmus, az oktatás, az egészségügy és a kőolajhoz és földgázhoz kapcsolódó iparágak.³¹

Ugyanakkor Kuvaitban a külföldi befektetőknek sok nehézséggel kell szembenéznük. A nem GCC³² állampolgárok nem birtokolhatnak földet, az olaj és petrokémiai ipar teljes egészében állami kontroll alatt van, és ingatlantulajdonlásuk teljes egészében korlátozott. Problémát jelent még a magas korrupció, amelynek a hosszú és áttekinthetetlen hivatalos eljárások adják a táptalajt.³³ Mindemellett az is akadály lehet egy külföldi állampolgár hatékony gazdálkodásának, hogy Kuvaitban már kialakult egy helyi üzleti kultúra és a

²⁹ Az adatok 0-100-ig terjedő intervallumban vehetnek fel értékeket, ahol a 100 jelenti a teljes szabadságot. A indikátornak olyan tényezők a részei, mint a jogrendszer, az állam szerepvállalása, az üzleti és munkavállalási szabadság, továbbá a kereskedelmi és befektetési szabadság.

³⁰ Heritage: „Index of Economic Freedom.” <http://www.heritage.org/index/> Letöltve: 2012. október 15.

³¹ Yochanan Shachmurove: „Entrepreneurship in Qatar.” *Working Paper*, 09-025, Penn Institute for Economic Research, University of Pennsylvania, Philadelphia, 2009.

³² Gulf Cooperation Council – Öböl-menti Együttműködési Tanács.

³³ BTI: „Kuwait Country Report.” *Bertelsman Stiftung's Transformation Index*, Gütersloh, 2012.

befolyásos családok egymással bonyolítják le a tranzakciókat.³⁴ Másrészt a kormány 2009-ben elfogadott egy 140 milliárd dollár értékű gazdaságélénkítő stratégiát, melynek célja, hogy ösztönözze a külföldi tőke beáramlását és a magánszektor gazdasági részvételét az olajfüggőség csökkentése érdekében. Ennek keretében engednék a 100%-os magántulajdonlást (persze az olajkitermelés még mindig tiltott ágazat), vámmentességet a berendezési javak importjára és tízéves adómentességet biztosítanának a kezdő vállalkozásoknak.³⁵ Persze mivel a központi költségvetés fő bevétele az olajból származik, így a befektetők szemszögéből előny, hogy az adóztatás mértéke elhanyagolható mondható, vagyis a vállalatok nyereségadóján kívül más adó nincsen.³⁶ Az adók mértéke a GDP kevesebb, mint 10%-a mindhárom ország vonatkozásában.³⁷

Ha az olaj utáni időkről beszélünk, nem mehetünk el a mellett, hogy Dubairól külön is szót ejtsünk, ugyanis Dubai a legjobb példa, hogyan kell egy olaj utáni gazdaságot, virágzó gazdasággá tenni. Ma már bevételei csekély része származik a kőolaj és földgáz kereskedelemről, és gazdaságát a külföldi befektetőkre építi. A külföldi befektetők megnyerése érdekében számos kedvezményt biztosítanak, továbbá kimagasló minőségű a rendelkezésre álló infrastruktúra. A külföldieket vonzó tényezők a következők:³⁸

- megengedik a teljes tulajdonszerzést;
- szabad a profit hazautalása;
- rengeteg vámszabad terület van;
- nincsenek adók, kivéve a társasági adót, ami alól évekig mentességet lehet kapni;
- nincsenek hosszú hivatalos eljárások;
- átlátható a kereskedelmi jogrendszere;
- kiváló szállítási lehetőségek (repülőtér és kikötője világszínvonalú).

Felmerülhet a kérdés, hogy tesz szert jövedelemre az állam, ha ennyi kedvezményt biztosít. A válasz abban rejlik, hogy Dubai ahelyett, hogy elriasztaná a befektetőket a magas adókkal, az üzleti tevékenységekből szerzi jövedelmét. Gondolunk itt a hajózással és légitársasággal kapcsolatos szolgáltatásokra, ugyanis Dubai repülőtér az Emirates légitársaság jövedelmezően üzemel, és a DP World a világ országaiban összesen 50 kikötőt üzemeltet. Mindemellett nagy pénzüsségeket fordítanak a telekommunikáció fejlesztésére, a turizmus élénkítésére és ingatlanfejlesztésre, amit igazolnak az utóbbi évek nagy építőipari beruházásai. Másrészt Dubai a bevételnövelés mellett a költségek racionalizálását is fontosnak tartja, gondolunk itt arra, hogy a külföldiek nem részesülnek juttatásokban, és a lakosság nagy része nem állampolgár, így ez jelentős többletkiadástól védi meg a kormányzatot. Mi több, az Emírségek katonai és adminisztratív kiadásainak jelentős hányadát a legnagyobb

³⁴ Political Risk Yearbook: „Kuwait Country Report.”

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=108&sid=878e6574-b3f0-4f1b-87fe-a805ea40bd68%40sessionmgr112> Letöltve: 2012. október 6.

³⁵ Uo. Kuwait Review: „Investment Overview.”

³⁶ Uo.

³⁷ Heritage: „Index of Economic Freedom.”

³⁸ W. Chan Kim –Renée Mauborgne: *Kék óceán stratégia. A verseny nélküli piaci tér*. Park Könyvkiadó, 2008. 41-49. o.

sejkség Abu Dhabi fedezi.³⁹ Másfelől, a szolgáltatások mellett tervezik a földgázszektor erősítését is, ugyanis a közelmúltban Moszkvában megtartott Földgázexportáló Országok Fórumán bejelentették, hogy a következő 5 évben 25 milliárd dollárt költenek új gázmezők felkutatására és a gázkitermelés növelésére.⁴⁰

Kőolajtól független ágazatok

Ha a gazdasági szektorok eloszlását vizsgáljuk, mindhárom országban, a kedvezőtlen éghajlati és talajviszonyok következtében a mezőgazdaság súlya nagyon alacsony, a GDP mindössze 0,1%-át teszi ki. Az iparban a szénhidrogénszektor túlsúlya jellemző. Míg a tercier szektort tekintve a szolgáltatások egyre nagyobb részarányt tesznek ki az országok GDP-jéből, a legfontosabbak az építőipar, a telekommunikáció, a közlekedés és a turizmus.⁴¹

A gazdasági ágak közül Katar nagy súlyt fektet a szolgáltatások fejlesztésére. A szolgáltatások ma a GDP 33%-át teszik ki.⁴² Fő húzóágazatnak a sportot tekintik, amit mutat, hogy nagyon sok világesemény rendezésére pályáznak. Ezek között említhetjük a 2020-as Olimpiai játékokat és a 2017-es Atlétika Világbajnokságot. Mindezek mellett Katar megkapta a 2022-es Futball Világbajnokság rendezési jogát, ami az arab térségben egyedülállónak mondható. Emellett már az országban folyik a katarai emberek sportszeretetének elmélyítése, amit mutat, hogy Katar nagyon sok sportolót honosít. Másrészt a sporttal a befektetési lehetőségeket is kihasználják, ugyanis Katar 70%-os tulajdonnal rendelkezik a Paris St. Germain csapatában, résztulajdonos a FC Malagában, és hatalmas összegekkel támogatják az FC Barcelona csapatát. A különböző sporteseményekkel kapcsolatosan nagymértékben megemelkedtek az infrastrukturális beruházások, és a katarai kormány 25 milliárd dolláros fejlesztési tervet jelentett be a turizmus élénkítésére, ami nemcsak új luxushotelek felépítését foglalja magába, hanem egy új repülőtér és egy új kikötő építését is.⁴³ Katar esetében már az exportban is megfigyelhető egy súlyponteltolódás, ugyanis még kőolajexportjának növekedése a másik két országhoz hasonlítva csekélynek mondható, addig a földgázexport növekedése kimagasló. Mi több, ha a kőolaj-kitermelését vizsgáljuk, láthatjuk, hogy az utóbbi három évben nem történt lényegi növekedés. Mindemellert ez a súlypont áthelyeződés az OPEC-re mint szervezetre is jellemző, ugyanis az OPEC tagországok egészére vonatkozóan csökken a kőolajexport és növekszik a földgázexport.⁴⁴

Kuvaitban az ipari termelés nagy része az olajiparhoz és a vegyiparhoz kapcsolódik, de megtalálható még a cementgyártás, hajóipar, tengervíz sótalanító üzemek és az élelmiszeripar is, ugyanakkor az élelmiszerből nem tudja biztosítani a lakosság ellátását, így importra szorul. Főbb exportcikkei a nyersolajon kívül a kőolajipari termékek és a műtárgya, vagyis exportjában a kőolajtól független cikkek kivitele elenyésző. A tercier szektort tekintve Kuvaitban a GDP-ben

³⁹ Uo.

⁴⁰ Middel East: „UAE plans to invest billions of dollars in gas development projects.” <http://www.middle-east-online.com/english/?id=59817> Letöltve: 2013. július 19.

⁴¹ UNCTAD: „UNCTAD Stat.”

⁴² Uo.

⁴³ Pamela Ann Smith: „Qatar injects \$25 billion into boosting tourism trade”. *The Middle East*, 426, Oct. 34-35. o.

⁴⁴ OPEC: „OPEC Annual Statistical Bulletin 2010/2011 Edition.”

való részesedést vizsgálva a legnagyobb részt a közlekedés, és a telekommunikáció (internet, telefonhasználat) foglalja el. Több repülőtérral, kikötővel rendelkezik. Míg az építőipar és a turizmus szerepe kisebb.⁴⁵

Az Emírségek esetében Kuvaithoz hasonlóan az iparban megfigyelhető a szénhidrogénszektor túlsúlya. Ugyanakkor figyelemre méltó a szolgáltatások aránya a GDP-ben (48%), amely hasonló eloszlásban tartalmazza az építőipar, a turizmus, a közlekedés és a telekommunikáció hozzájárulását. Továbbá a szolgáltatások nemcsak arányaikban, hanem színvonalukban is kiemelkednek.⁴⁶

Szuverén befektetési alapok

A külföldre irányuló tőkebefektetések egyik eszköze a szuverén alapok létrehozása, amelyek állami vagyont kezelő befektetési alapok. Az országok hivatalos devizatartalékaikon felül, főként kőolaj-, földgáz- és feldolgozóipari termékek exportjából származó többletbevételeiket fektetik be az alapokon keresztül. Jellemzően közel-keleti (például Katar, Kuvait, Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia) és ázsiai országok (például Kína, Szingapúr) hoznak létre ilyen alapokat, de Norvégia is rendelkezik szuverén befektetési alappal. Az alapokat több okból hozzák létre, de a közel-keleti országok alapjai főként stabilizációs és megtakarítási célokat szolgálnak. Vagyis egyrészt a költségvetés és a gazdaság elszigetelését célozzák az ingadozó nyersanyagáraktól, másrészt a kimerülő energiaforrásokból származó többletjövedelmeket fektetik be, folyamatosan jövedelmező eszközökbe, ezáltal biztosítva – főként az energiaforrások kimerülése után – a jövő generációk számára a megélhetését.⁴⁷

Befektetéseit tekintve Katar 2005-ben létrehozott egy befektetési alapot (QIA), amely értéke 115 milliárd dollárra becsülhető.⁴⁸ A befektetések alapját adó tőkét főként földgázexportjából biztosítja, lévén, hogy a Föld egyik legnagyobb LNG exportőre. Az alap ugyanúgy befektet kormányzati piacokon, mint magántőke piacokon, nagy összegű befektetéseik vannak még ingatlanpiacokon, részesedésük van olyan vállalatokban, mint a Volkswagen, a Total vagy a Barclays Bank, továbbá támogatják az energiaiparon túlmenően a helyi stratégiai ágazatokat is. A főbb befektetési partnerek az európai országok és az Egyesült Államok, de várható Ázsia térnyerése is. Az ország újonnan beiktatott emírje Tamim bin Hamad al Thani átalakította a QIA vezetését, mi több, létrehozott egy külön tanácsot a gazdasági és befektetési ügyek kezelésére, amit személyesen vezet.⁴⁹

⁴⁵ Kuwait Review: „Investment Overview.” <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=6a217dd5-0c4b-411f-8187-4c7776043dd6%40sessionmgr111&vid=7&hid=106> Letöltve: 2012. október 16.

⁴⁶ UNCTAD: „UNCTAD Stat.”

⁴⁷ Kovács Enikő Ágnes: „Növekvő állami szerepvállalás a világgazdaságban: szuverén vagyonalapok.” *Competitio*, Vol. 9, No. 2, (2010), 149-166. o.

⁴⁸ SWF Institute: „Sovereign Wealth Fund Profiles.” <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/> Letöltve: 2013. november 8.

⁴⁹ Gawdat Bahgat: „Sovereign wealth funds: dangers and opportunities.” *International Affairs*, Vol. 84, No. 6, pp. (2008), 1189-1204.

Middle East: „No surprise as Qatar dismisses Hamad Bin Jassim from Investment Authority.” Interneten: <http://www.middle-east-online.com/english/?id=59847> Letöltve: 2013. július 19.

Kuvait kormánya már 1953-ben létrehozott Londonban egy befektetési alapot (IBF), amelybe az olajpénzeket fektették. 1982-ben megalapították a Kuvaiti Befektetési Ügynökséget (KIA), ami két befektetési alapot is kezel és célja, hogy hosszú távú nyereséget érjen el, pótolva az olajvagyonból kieső bevételeket, értéke 380 milliárd dollárra becsülhető.⁵⁰ Ezen alapok befektetései annyira hatékonyak, hogy az 1980-as években az ezekből származó bevételek meghaladták az olajpénzeket, és ezek a jövedelmek segítettek az ország újjáépítésében az Öböl-háború után. A KIA befektetései széles körűek, ugyanis részesedése van például a DaimlerChrysler autógyárban és a British Petroluemban is.⁵¹

Az Öböl-menti kisállamok közül az Emírségek rendelkezik a legnagyobb összegű befektetési alappal. A sejkiségek közül kiemelkedik az Abu Dhabi Befektetési Ügynökség (ADIA) 680 milliárd dollárra tehető értékével.⁵² Abu Dhabinak számos nagyvállalatban van részesedése, ezek között említhetjük a Ferrarit, a Rolls-Royce-t, a General Electric-et, a Carlyle Group-ot, és 100%-ban tulajdonosa az Etihad légitársaságnak. A befektetési célországokat tekintve az utóbbi években nagy szerepet kaptak a dinamikusan fejlődő ázsiai országok, mint Kína és India. A befektetési alap szerepe természetesen a jövőbeni kőolaj utáni idők jövedelem kiesésének pótlása, és az alternatív energiaforrások kifejlesztésének finanszírozása.⁵³

Azonban egy veszélyre is fel kell hívnunk a figyelmet. A külföldi befektetésektől való függés nagyon kiszolgáltatottá teheti az országokat, és egy a 2008-ashoz hasonló gazdasági világválság súlyos kieséseket jelenthet a beáramló jövedelmekben.

Integrációk nyújtotta lehetőségek – Öböl-menti Együttműködési Tanács

Végezetül az országok egyéni viselkedése mellett, egy kollektív cselekedetre szeretnénk felhívni a figyelmet, amellyel az országok nemcsak magukon, de egymáson is segíthetnének. Így a következőkben felvillantjuk, hogy az *Öböl-menti Együttműködési Tanács* milyen lehetőségeket nyújt a vizsgált országok fejlesztésére. A szervezetet az európai integráción felbuzdulva 1981-ben hozta létre a hat Öböl-menti ország, Bahrain, az Egyesült Arab Emírségek, Katar, Kuvait, Omán és Szaúd-Arábia. Céljuk a minél mélyebb kooperáció a tagországok között, mind a gazdaság, mind a társadalmi fejlettség területén. Ennek következtében 2003-ben vámuniót hoztak létre és 2008-ra a közös piac is megvalósult, ami számos előnnyel jár a tagországoknak, hiszen megvalósul a szabad munkaerő áramlás és érvényesül a nemzeti elbánás elve a más tagországok vállalataival szemben. A szervezet tovább szeretné bővíteni az integrációt, létrehozva egy monetáris uniót egy új közös valuta bevezetésével.⁵⁴ De ennek megvalósítása még várat magára, ugyanis a tagállamok nem elég elkötelezettek egy közös fizetőeszköz bevezetésére, amit mutat, hogy 2007-ben Omán és 2009-ben az Emírségek jelentette be, hogy nem szándékozik csatlakozni a monetáris unióhoz.⁵⁵ Másrészt az integrációból származó

⁵⁰ SWF Institute: „Sovereign Wealth Fund Profiles.”

⁵¹ Bahgat: i.m. 1194. o.

⁵² SWF Institute: „Sovereign Wealth Fund Profiles.”

⁵³ Uo.

⁵⁴ Magdalena Drastichová: „Current and future monetary cooperation with a focus on the possible monetary union of Gulf Cooperation Council.” *Proceedings of FIKUSZ*, Symposium for Young Researchers, Budapest Tech Keleti Károly Faculty of Economics, Budapest, 2009, 57-69. o.

⁵⁵ IHS Global: „United Arab Emirates Country Intelligence Report.”

előnyöket sem tudják maradéktalanul kihasználni, ugyanis gátat szabnak a tagországok között fennálló igen éles politikai ellentétek.

Összegzés

A tanulmány egyik célja az volt, hogy elemezzük a kőolaj szerepét az Öböl-menti kisállamokban. Ehhez először meg kellett vizsgálnunk, hogy ha egy ország rendelkezik erőforrással, az milyen előnyökkel és hátrányokkal járhat. Irodalmi áttekintésünk során láthattuk, hogy számos előnye lehet. Ezek között említhetjük, hogy a fejlődés elindulásának az alapja lehet, növelheti a külkereskedelmet és a nemzeti jövedelmet, az országba vonzhatja a külföldi tőkét, és fontos beruházásokat alapozhat meg. Másrésről hátrányokat is megemlíthetünk, mint az erőforrás kimerülése, melynek következtében elveszíthetik a gazdasági növekedés alapját adó erőforrásokat, valamint a magas korrupció, amely miatt kevésbé hatékony az erőforrásokból befolyó jövedelmek elosztása, továbbá a humán tőke képzésének elmaradása, vagy a fegyveres konfliktusok kialakulása. Ezen előnyök és hátrányok a kőolajjal való ellátottság esetében is felmerülhetnek – így az Öböl-menti kisállamokban is – persze ez nagyban függ az országok egyéni viselkedésétől.

Az Öböl-menti kisállamok, kis alapterületük ellenére, mind kitermelésüket, mind tartalékaikat tekintve kiemelendő országok, ugyanakkor a vizsgált adatok azt mutatják, hogy a kőolajra való utaltság a három országban eltérő. A kőolaj felhasználás tekintetében a közlekedés túlsúlya figyelhető meg – ez világviszonylatban is igaz –, ugyanis az országok 100%-ban függenek a kőolajtól ezen szektorban. Ha viszont a többi szektort vizsgáljuk meg, láthatjuk, hogy Kuvait helyzete a legrosszabb, hiszen a villamosenergia előállítására is több mint 70%-ban kőolajat használ, míg ez a szám Katarnál nulla százalék, hiszen ellátását már most földgázzal fedezi. A kereskedelmet tekintve szintén Kuvaitnak a legkoncentráltabb az exportja, ugyanis a kivitelében a kőolaj aránya meghaladja a 90%-ot, míg Katar és az Emírségek exportja sokkal diverzifikáltabb képet mutat.

A cikkben bemutatott tények és tendenciák alapján azt mondhatjuk, hogy a kőolaj megjelenése igazi áldás volt Katarnak, Kuvaitnak és az Egyesült Arab Emírségeknek, hiszen mind a gazdasági, mind a társadalmi fejlődést megalapozta. Ezt támasztják alá az egyre kedvezőbb képet mutató gazdasági és társadalmi mutatók is. Másrésről ezekben az országokban a kőolajpénzek hatékony elosztására láthatunk példát, ugyanis társadalmi fejlődésüket tekintve a legmagasabb fejlettséget mutató országok közé tartoznak, továbbá az oktatás és az egészségügy területén is kimagasló fejlődést értek el. Ezzel kapcsolatosan ugyanakkor felmerül egy probléma is, ami ezen országokat sújtja. A társadalmi juttatásokat alanyi jogon, ingyen biztosítja a kormányzat, de csak az állampolgárok részére, akik aránya a lakosságon belül 30% körül van. Így a lakosság nagyobb részét kitevő külföldi bevándorlókat nem illetik meg ezek a juttatások, és egyéb jogaik is erősen korlátozva vannak. Ezen különbségek enyhítése elengedhetetlen lesz a közeljövőben, ugyanis a munkaerőt tekintve mindhárom ország erősen támaszkodik a bevándorlókra.

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&hid=108&sid=241d4a1f-2665-45b5-ba20-5df95e9b7762%40sessionmgr114> Letöltve: 2012. október 6.

A tanulmány másik célja annak eldöntése volt: *mi lesz az olaj után?* Ezzel kapcsolatosan először megvizsgáltuk a kőolaj helyettesítőinek számító energiaforrások szerepét a Közel-Kelet kisállamaiban. Arra jutottunk, hogy Katar helyzete a legjobb földgáz tartalékai miatt, hiszen a világon a 3. legnagyobb tartalékkal rendelkezik. Katart követi az Emírségek, ahol a megújuló energiaforrások kihasználásával kapcsolatosan már megkezdődtek a beruházások (Masdar city, Solar Park). Legrosszabb helyzetben pedig Kuvait van, ugyanis földgázból is importra szorul, és a kőolajbőség miatt, a megújulók kiaknázására még nem mutat hajlandóságot.

Katarban és az Emírségekben a megújuló energiaforrások használata és a szolgáltatások alapozhatják meg a kőolaj kimerülése utáni időket. Persze az ipar egyoldalúsága (kőolajipar túlsúlya) és a mezőgazdaság elégtelen szintje hátrányként jelentkezik. Továbbá növelni kell a külföldre irányuló befektetéseket is, amely már meg is kezdődött, hiszen mindhárom ország rendelkezik olajbevételekből létrehozott szuverén befektetési alappal, melyek stabilizációs és megtakarítási célokat szolgálnak, és amelyből befektetéseket valósítanak meg például autógyárakba, bankokba, energetikai cégekbe, vagy más befektetési alapokba.

Ugyanakkor fejleszteni kell a vállalkozói környezetet, hogy a külföldi befektetőket az országba csábítsák. Ehhez járulna hozzá a jogrendszer áttekinthetővé tétele, a politikai és civil szabadságjogok kiterjesztése és a protekcionista gazdaságpolitika enyhítése. Szerencsére erre már megvan a hajlandóság mindhárom ország esetében, de élenjárónak az Emírségek egy sejkységét, Dubait lehet említeni, amely már most nagyon kedvező befektetési környezetet biztosít.

Mindazonáltal az olaj utáni életet tekintve, Kuvait helyzete kérdéses, hiszen mind saját ellátásában, mind kereskedelmében erősen függ a kőolajtól, így ha hamarosan nem változtat szemléletmódján később komoly problémákkal szembesülhet.